

T. Biró Katalin (2008)

A múzeumi nyilvántartás számítógépes rendszerének hivatalos bevezetése - lehetőségek, eredmények, problémák.

Gondolatok az első sikeres auditok kapcsán / The official introduction of computerised system in museum documentation - potentials, achievements

Múzeumi Közlemények Budapest OKM **2008/2** 54-65

A múzeumi nyilvántartás számítógépes rendszerének hivatalos bevezetése – lehetőségek, eredmények, problémák

„Egy kicsit minden lassabb”

(Vad Fruttik és a Múzeumok)

A múzeumi számítógépes nyilvántartás kérdései az első múzeumi számítógépek megjelenése óta neuralgikus és megoldatlan problémái a magyarországi muzeológiai gyakorlatnak. A kérdés már régen nem a megfelelő hardver- és szoftver eszközök elérhetősége, hanem a megfelelő szabályozás, a múzeumi vezetés és a múzeumi munkatársak támogató hozzáállása és együttműködési készsége, a múzeum szellemi vagyonával való gazdálkodás tudatos átgondolása és a garantált adatminőség.

A közgyűjteményeken belül a könyvtárak a számítógépes nyilvántartás és adatszolgáltatás témáját jóval hamarabb felvetették (és megoldották). Ennek részben az az oka, hogy az általuk kezelt információ egységesebb, a feldolgozás szempontjai már a számítógépes nyilvántartás előtt kialakultak, a nyilvántartott állomány nem egyedi, hanem nagy sorozatban egyforma és végül, de nem utolsósorban a számítógépen történő nyilvántartás előnyei az olvasók széles körében hamarosan egyértelműen jelentkeztek. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a digitalizációs folyamat teljesen átalakította a hagyományos „könyvtár”, „könyvtári szolgáltatások” rendszerét. Új szakma alakult ki, a könyvtári informatikus, akiknek képzésével egyetemeink kiemelten foglalkoznak.

Szemben a könyvtári állománnyal, a múzeumok szakanyaga nagy mértékben egyedi, leírásuk kevésbé szabványosítható. Az egyszerű „katalógus cédula” (leltári tétel vagy leírókarton), ha megfelelő minőségű, magába foglalja a tárgyról rendelkezésre álló legfontosabb tudományos információt. Ennek meghatározása a muzeológus feladata, szakmai eredménye. Senki sem aggódik egy könyvtári katalógus cédula közzétételén, a leltári adat azonban a múzeum és a muzeológus szellemi tőkéje, amelyet feltárni kötelességünk, elherdálni viszont nem szabad.

Ez az alapvető ellentmondás, valamint az átlagos muzeológus in-

formatikai képzettségének hiányosságai lassítják a múzeumi műtárgy-állomány számítógépes feltárását. A feladat azonban előttünk áll, és ha a múzeumi szakterület nem akar további hátrányba kerülni a közgyűjtemények és a szellemi élet („akadémiai szféra”) további képviselőivel szemben, meg kell oldanunk ezt a kérdést, lehetőleg a múzeumi menedzsment, a muzeológusok aktív támogatásával és részvételével, a múzeumi közösség és a múzeumi közönség megalégedésére és hasznára.

Bevezetés?

A probléma nem annyira az egyedi kutatók, projektek szintjén jelentkezik. Több mint húsz éve senki nem tartja vissza a muzeológusokat az egyre bővülő informatikai lehetőségek használatától, sőt, elmondhatjuk, hogy a Nemzeti Információs Infrastruktúra Program adatbázis tartalom-szolgáltató pályázataitól kezdve számos informatikai, tudományos és közművelési program kezdeményezte és támogatta a múzeumi tárgyi anyag digitalizálását, az érdemi információkat kiemelő metaadatbázis szinttől a tárgy lehető legpontosabb, két és három dimenziós digitális rögzítéséig. Sokat gondolkoztunk, dolgoztunk megfelelő tárgyszójegyzékek (tezauruszok) kidolgozásán. A megvalósult kezdeményezések azonban nem váltak a múzeumi közeg meghatározó működési elemévé. A szakmai adatbázisok ugyanis nem azonosak az intézmény működését alapvetően meghatározó leltári adatbázis rendszerrel, amely tartalmazza a múzeumok számára előírt összes nyilvántartási formát, a gyarapodási naplótól kezdődően a szakleltárkönyveken át a tárgyak életét követő restaurálási, mozgatási stb. naplókön keresztül az adattári információkig. Ennek hiányában pedig mindig csak a feladat egy része készül el, az is vitatható szakmai színvonalon.

Az integrált múzeumi rendszer még most is távoli álomnak tűnik. A feldolgozott egységek mozaikszerűen alakulnak ki, sajnos sok veszteséggel és felesleges erőfeszítésekkel terhelt. Különösen nagy egyedszámú gyűjtemény esetén az adatjavítás- és karbantartás gyakran

nagyobb feladatot jelent, mint egy új adatbázis létrehozása; többször újra is kezdtünk már sok mindent.

A feladat, amit az első múzeumi számítógépes nyilvántartási rendszerek beindulásával és elfogadásával megoldottnak, megvalósítottnak tekintünk, egy olyan számítógépes nyilvántartási rendszer, amely terveink szerint túléli a kutató- és számítógépes rendszerváltásokat és képes összefogni egy múzeum teljes leltári állományát. Ez állandó erőfeszítések nélkül nem megy!

A hagyományos, papír alapú leltárkönyvet elég volt egyszer megírni (esetleg utána erről másolatot készíteni a mindennapi használat során óhatatlanul bekövetkező rongálódás miatt), és nem kell minden új leltárkönyv megnyitásával, új gyűjteménykezelő kinevezésével felülvizsgálni. A muzeológusnak nem volt szüksége további együttműködő kollégákra (rendszergazdára, adatbázis-adminisztrátorra, adatbevivőre) ahhoz, hogy alapvető leltározási feladatát el tudja látni.

A számítógépes leltárkönyvet meg kell tanulni, újra és újra, különösen az igényesebb feladatokat jelentő adatjavítás, tárgyszavazás apró fogásait. Számolnunk kell azzal is, hogy a hardver és szoftver környezet változásával a teljes adattartalmat át kell telepíteni, „migrálni” kell, ami nem kellő gondossággal végezve, adatvesztéssel járhat.

Az első múzeumi számítógépes rendszerektől az auditált leltári rendszerig

A múzeumi szakma már az 1990-es évek elején közel állt egy egységes múzeumi számítógépes nyilvántartási rendszer bevezetéséhez. Szoftverpályázat után, számos múzeum és múzeumi informatikus kolléga együttes munkája eredményeképpen létrejött egy Nyilvántartási Alaprogram („NYAP”), amelyet DataEase relációs adatbázis-kezelőben fejlesztettünk ki, és futtatható alkalmazásként még a programot sem kellett hozzá megvásárolni. A DataEase, és főként az alapszoftver lehetőségeit kihasználva fejlesztett NYAP erényei és hibái előrevetítet-

ték napjaink gondjait, örömeit. A központilag fejlesztett alkalmazással szembeni jogos elvárás, hogy a múzeumi nyilvántartás teljes rendszerét tudja kezelni; ez azonban a rendszert súlyosan leterheli, szerkezetét bonyolulttá, rugalmatlanná teszi. Mondhatjuk, hogy a leltári rendszernek nem feladata, hogy rugalmas legyen; a muzeológusok azonban nem szeretik a saját kutatásaikhoz nem, vagy csak korlátozottan használható rendszereket. Az enyém, tied, miénk („övék” fel sem merül) kérdései is élesen vetődnek fel. Folyamatosan találkozom azzal az elvárással, hogy a régészeti terepmunka sajátos rendszerét (szelvény, réteg, objektum, sztratigráfiai egység stb.) tükröző és kezelő leltári rendszereket szeretnének használni. Ha már számítógép, akkor ezeket tudnia kellene – vélik a kollégák. Jogosan? A nyilvántartás ezeket a kérdéseket nem szabályozza, és még a múzeumi területeken kívülről érkező ajánlások (pl. a nagyberuházásokhoz készült módszertani segédletek) sem tudtak, nem is fognak egységes, mindenki által követhető rendszert eredményezni, mert minden ásatás és ásató más és más. A leltári rendszer nem kutatói, főként nem egyéni kutatói adatbázis, a speciális, nyilvántartáson túlmutató feladatokra eddig is, ezután is, kiegészítő megoldásokra volt és lesz szükség. Azért nem baj, ha ezek a rendszerek „átjárhatók”, egyik a másiknak tud adatot szolgáltatni különösebb kényszerítés nélkül.

Példámat azért a régészet területéről hozom, mert saját szakmai hátterem erre jogosít fel; de tudom, hogy minden egyedi szakterület vívja a maga csatáját a nyilvántartás proktrusztézi rendszerével, ami kinek rövid, kinek hosszú, de igazán senkinek sem kényelmes.

Egyedi megoldások természetesen vannak és voltak. A régészeti adatfelvételre optimalizált Depo rendszer például megvalósította a terepi adatfelvételt precízen leíró szerkezet követelményét; ebben a nyilvántartási funkciók mintegy melléktermékként valósultak meg.

Ezzel párhuzamosan számos, a leltározási feladatokat részben vagy egészben ellátó program és alkalmazás készült. Ezek közül kiemelkedik az azóta is több múzeumban használt „Ariadne”, melyet különösen népszerűvé tett és tesz múzeumi körökben, hogy fejlesztője,

Országgh György biztosítja azt a személyes támogatást, ami egy nem informatikus szakemberek által üzemeltetett rendszer számára feltétlenül szükséges.

Elvárások, kihívások, kompetencia

Mit is kell, kellene „tudnia” a múzeumi számítógépes nyilvántartási rendszernek? Az aktuális nyilvántartási rendeletnek megfelelően megbízhatóan tárolni a múzeum műtárgyállományáról rendelkezésre álló adminisztratív és tudományos adatokat úgy, hogy a rendszer minden szereplője, muzeológusok, rendszergazdák, felelős múzeumvezető és adatbevivők, valamint külső felhasználók csak a számukra egyéb szabályozások értelmében belátható (rájuk tartozó) adatokat láthatják, még inkább módosíthatják. Azt viszont bármikor és azonnal. A rendszernek biztosítania kell a bevitt szöveges és képi információ megőrizhetőségét, védeni kell ezeket az illetéktelen hozzáféréstől és módosítástól. Rendszeres mentésekkel, archiválással, szükség esetén az adatok átmentésével más rendszer alá, életben és működésben kell tartani a nyilvántartási rendszert. Ez a feladat meghaladja az átlagos muzeológus képességeit, sőt az átlagos múzeumi rendszergazdák sem képesek önmagukban ezen feladatok elvégzésére. Hol működik ez zökkenőmentesen? Ott, ahol a környezet kihívásai ezt megkövetelik, kialakul az informatikai rendszerek (számítógépek, nyilvántartási rendszerek stb.) működtetéséhez szükséges természetes munkamegosztás. Nem ingyen! Képzésre, jól fizetett számítástechnikai munkatársakra, folyamatos fenntartásra és stratégiai tervezésre van szükség, nem csak a nyilvántartási rendszer, de más múzeumi feladatok ellátására is. Néhány példa a teljesség igénye nélkül: üzemeltetés, kutatás, könyvtári támogatás, kiállítási multimédia. A legfontosabb a menedzsment (esetünkben a múzeumi vezetés) egyértelmű elkötelezettsége az ügy iránt. Tartunk ma itt?

Hogyan tovább?

Az biztos, hogy a múzeumok nem kerülhetik el a műtárgyállomány adatainak minél részletesebb, pontosabb digitalizálását. Ez a kor követelménye, és már jelenleg is nagy lemaradásban vagyunk más szakterületekhez (könyvtár, levéltár) és más, már fejlett múzeumi számítógépes nyilvántartási rendszerekkel rendelkező országokhoz képest. Magyarország évek óta nem, vagy csak nagyon alapszinten vesz részt a múzeumi dokumentációs rendszerek nemzetközi szervezete, a CIDOC munkájában. Egyelőre döntés kérdése, hogy ezt a célt, az állományról rendelkezésre álló információk számítógépre vitelét hogyan, milyen egységekben érik el. A logika a múzeumi szintű, egységesen kezelt, egy rendszerben tárolt és egységes szempontok szerint használt információs rendszer mellett szól, az óhatatlanul létrejövő klónok (ugyanazon rendszernek más-más, egymástól eltérő szerkezetű és/vagy adattartalmú változatai) és a felesleges, sokszori munka elkerülése végett. Ennek ára azonban egy olyan bonyolultságú rendszer, amit már nem lehet egyénileg fenntartani. Ezt a „békát” ott, ahol nagy mennyiségű információt gyorsan, pontosan kell kezelni, már régen lenyelték. A rendszert azonban nem elég létrehozni, sőt nem elég feltölteni, azal folyamatosan foglalkozni, dolgozni kell, mert a szoftver- és hardver háttér elavul, a műtárgyállományról rendelkezésre álló ismeretek és digitális formában rögzített adatok folyamatosan bővülnek, az egyes tudományágak fejlődésével (és a gyűjteményben beálló személyi változásokkal) a leírás rendszere változik.

Miért is?

Felmerül a kérdés, miért is kell nekünk a nyilvántartásunkat számítógépesíteni, ha ez ennyi bajjal jár. Mit kapunk cserébe? Erre nem kielégítő válasz, hogy ez az időnk szava, és ha valamit meg lehet tenni, azt meg is kell tenni.

A számítógépes adatkezelés másfajta gondolkodást, szemléletet igényel, nem csupán az ismeretek rendszerezése, de azoknak hasznosulása terén is. A távlati cél az ismeretek széles körű hozzáférhetősége, ugyanakkor felelős gazdálkodás a kulturális örökség szerves részét képező információs vagyonnal. Problémáink jelentős része ennek az önmagában ellentmondásos állításnak a gyakorlati megvalósíthatóságában keresendő. Az bizonyos, hogy nem lehet elvárni naprakész, modern informatikai hátteret kizárólag egyéni kutatások, személyes ambíciók támogatására; ugyanakkor alapkövetelmény a létrehozott szellemi termék védelme és elismerése. A szakma és a múzeumokat végső soron fenntartó közösség joggal várja el, hogy a gyűjteményekben őrzött tárgyak és a hozzájuk tartozó információk elérhető, megismerhető legyenek. Ennek lényegi eleme a nyilvántartás és a benne rögzített alapadatok hozzáférhetősége és minősége.

A számítógép nagy zsarnok. Át kell gondolni eddigi fogalmi rendszereinket, megőrizve megújítani, védve közzétenni. A szívós és gyakran keserves munka eredményeként létrejövő új minőség, ha már megszületett, magától értetődő. Generációs feladatunk, hogy ezt a munkát legjobb tudásunk szerint elvégezzük.

Irodalom

ÁBRAHÁM 2004

Ábrahám Levente: A szaknyilvántartás helyi tapasztalatai. In: Múzeumi Közlemények 2004. (2) 86-88.

BEZECZKY - REZI KATÓ 1991

Bezeczky Tamás - Rezi Kató Gábor: A Magyar Nemzeti Múzeum régészeti számítógépes programja 1982-1990. In: Múzeumi Hírlevél 1991. (12): 6.

BIRÓ 1991

T. Biró Katalin: A DataEase - Felhasználói tapasztalatok. In: Múzeumi Hírlevél 1991. (12): 3.

T. Bíró Katalin: A számítógép múzeumi alkalmazásáról. In: Múzeumi Hírlevél 1991. (12): 9.

T. Bíró Katalin: Szoftver-tanfolyam ürügyén. In: Múzeumi Hírlevél 1991. (12): 1.

T. Bíró Katalin: Tanácskozás a magyarországi múzeumok számítástechnikai problémáiról - CIDOC kérdőív. In Múzeumi Hírlevél 1991. (12): 2.

T. Bíró Katalin: Van-e új a 'NYAP' alatt? In: Múzeumi Hírlevél 1991. (12): 5.

BIRÓ - ORYNÉ NAGY 1990

Bíró Katalin - Oryné Nagy Cecília: A számítógép társa... Vélemények összesítése a szoftverpályázatról. In: Múzeumi Hírlevél 1990. (11): 10.

BODÓ 1990

Bodó Sándor: Határozat. A múzeumok nyilvántartási feladatának számítógépes el-látására alkalmas szoftver megvásárlásáról. In: Múzeumi Hírlevél 1990. (11): 11.

FEHÉR 2004

Fehér Béla: Egy új elektronikus nyilvántartási rendszer tapasztalatai a Herman Ottó Múzeum Ásványtárában. In: Múzeumi Közlemények 2004. (2) 83-85.

FEHÉR – VARGA 2004

Fehér Zoltán – Varga András: A puhatestűek nyilvántartásának egy hazai formája nemzetközi összehasonlítással. In: Múzeumi Közlemények 2004. (2) 92-94.

FŰKÖH 2004

Fűkőh Levente: A múzeumi nyilvántartási szabályzat a természetvédelmi jogszabályok tükrében. In: Múzeumi Közlemények 2004. (2) 89-91.

HALASSY 1990

Halassy Béla: MIDAS: A humán ismeretek általános számítógépes adatkezelő rendszere. In Múzeumi Hírlevél 1990. (11): 5

HALASSY 1984

Halassy Béla: Régészeti adatbázis kialakításának lehetőségei és alapvető feltételei Magyarországon. In: Archaeológiai Értesítő. (111): 252-256.

KECSKEMÉTI 2004

Kecskeméti Tibor: A múzeumi nyilvántartás a természettudományi gyűjteményekben. Szabályzat és gyakorlat. In: Múzeumi Közlemények 2004. (2) 79-82.

KERÉKFI et al. 1990

Kerékfi Pál - Holport Ágnes - T. Biró Katalin: Szakvélemény. In: Múzeumi Hírlevél 1990. (11): 11.

KIRÁLY 1991

Király Ferenc: A Néprajzi Múzeum tárgynyilvántartásának számítógépesítése. In: Múzeumi Hírlevél 1990. (12): 1.

KVASSAY 1990

Kvassay Judit: Személyi számítógép (PC) alkalmazása a „Magyarország Régészeti Topográfia” c. sorozat központi adatgyűjtésében. IRAMTO 1990. 7.

MARTON 1990

Marton Erzsébet: A velem-szentvidi francia-magyar ásatás számítógépes adatfelvitele. In: SAVARIA 1990. (19): 25-32.

Marton Erzsébet: Számítógépes grafika vagy adatbázis-építés? In: Múzeumi Hírlevél 1990. (11): 11.

Marton Erzsébet: A NKÖM Múzeumi Osztálya bemutatta a számítógépes nyilván-
tartásra javasolt programokat! In: Múzeumi Hírlevél 2004. (25): 7-8.

MUNKÁCSY et al. 2006

Munkácsy Gyula - Rajczy Miklós - Rezi Kató Gábor - T. Biró Katalin: Ajánlás a múzeumi számítógépes nyilvántartási rendszerek működtetésének ügyrendjéhez. In: Múzeumi Közlemények 2006. (1) 50-65.

NAGY 2003

Nagy László G.: Az új nyilvántartási rendeletről. In: Múzeumi Közlemények 2003. (2) 37-44.

OSZETZKY 1989

Osztetzky Gábor: Gondolatok a múzeumi gyűjtemények számítógépes adatállományának kezelése kapcsán. In: Múzeumi Hírlevél 1989. (10): 8.

PURTCZL B. 2005

Purtczl Bernadett: Neolitik-, réz-, bronz- és vaskori teaurusz készítése. Szakdolgozat, Szombathely.

RAJCZY et al. 1994

Rajczy Miklós - T. Biró Katalin - Suhajda Attila: Adatbázisok múzeumi területen - eredmények és problémák. In: Networkshop'94. 1994. 89-94.

REDO 1991

Redo Ferenc: Számítógép a múzeumban ... és a múzeumi anyagon dolgozó kutatóintézetben (MTA Régészeti Intézete). In: Múzeumi Hírlevél 1991. (12): 4.

REZI KATÓ 2003

Rezi Kató Gábor: Nyilvántartás és adattárak. In: Magyar régészet az ezredfordulón. Főszerk.: Visy Zsolt. Budapest, NKÖM – Teleki László Alapítvány, 2003. 427-429.

Rezi Kató Gábor: Az informatikai szakfelügyelet általános tapasztalatai. In: Múzeumi Közlemények 2003. (1) 16-17.

VERES 2004

Veres Gábor (szerk.): Tárgyszó konferencia. 2004. szeptember 25. Magyar Nemzeti Múzeum. [elektronikus dok.] Közread.: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 2004. (1 CD-ROM) (az előadás anyagai megtekinthetők még a <http://infosz.nhmus.hu/mnyr> honlapon is, 2004. októberi tartalom)

SUHAJDA 1990

Suhajda Attila: A nemlétező 30 éves számítógépes régészeti adatfeldolgozás. In: Múzeumi Hírlevél 1990. (11): 5.

<http://infosz.nhmus.hu>

<http://icom.museum/international/cidoc.html>

<http://cidoc.mediahost.org/>

<http://okm.gov.hu/main.php?folderID=2207>

Katalin T. Biró

The official introduction of the computerised system in museum documentation – potentials, achievements, problems

Using computers in documentation at Hungarian museums has raised many problems, although the software and hardware background may be set up even at the smaller institutions. The key issues to be considered are control and regulations, the support and cooperation of management and staff, a reconsideration of the management of intangible assets and guaranteed data quality. Unlike in libraries, which have made remarkable improvements in their documentation systems, the collection of the museums is more difficult to describe and standardisation is more problematic and museum staff are need strong IT support as well. Since the early 1990 the computerised documentation systems have undergone quite a few changes and at the moment the Ariadne system is one of the most popular ones in museums. These systems must meet a series of requirements like the reliable storage of administrative and academic information, providing access to different types of users who can only see data that are relevant to their purposes, access and modifications are possible at any time, however information should be strictly protected form unauthorised use or alterations. Data must be regularly saved, archived and managed in order to be able to use them continuously an in changing environments. It needs specialist knowledge and cooperations. The digitalisation of information is essential, although museums are slightly lagging behind in this respect. Modern documentation and its accessibility are very important in preserving and providing access to our heritage.

